

Černá, Petra

Ve službách církve a státu? : snaha Alfreda Fuchse najít soulad mezi dvěma proudy

Studia historica Brunensia. 2024, vol. 71, iss. 1, pp. 97-110

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SHB2024-1-5>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.80014>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20240801

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Ve službách církve a státu? Snaha Alfreda Fuchse najít soulad mezi dvěma proudy

In the Service of Church and State? Alfred Fuchs' Attempt to Find Harmony Between Two Sides

Petra Černá / 447604@mail.muni.cz

Historický ústav, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno, Česká republika

Abstract

In the period of the First Republic, the journalist Alfred Fuchs stood, as he stated of himself, between two sides – as a Christian he was close to the Catholic Church, but at the same time his views were those of the so-called Castle and he put himself at the service of the state press. His straddling of the two conflicting sides was particularly evident in his reflections on the connection between political views and religious convictions. This paper analyses Fuchs's defence of democracy from the position of a Catholic intellectual and his efforts to find harmony between the two sides.

Keywords

Democracy – Alfred Fuchs – Czechoslovakia – Catholicism – politics – left – religion

Úvod

„Mám již od několika let postavení málo hodné závidění: mezi pravicí a levicí, mezi dvěma zákopy. S každé strany mohu denně čekat útok, ale přes to je to pozice trpce zasloužená, kterou bych nerad vyklízel. Dává mi možnost k leckterému konciliačnímu aktu. Je-li pak dobrá politika odstraňování překážek mezi lidmi, pak mi nezbývá než říci s Nerudou, že čím jsem, tím jsem rád.“¹

Takto novinář Alfred Fuchs² popsal svému odpůrci svoji pozici na politické scéně – pozici mezi pravicí a levicí, mezi dvěma obry. V jeho pojetí tyto dva zákopy ovšem nepředstavovaly jenom dva politické póly, ale nadto označovaly jeho nesnadné postavení mezi službou katolické církvi, kterou spojoval s konzervativní pravicí, a službou československé republice, která byla v jeho očích spojena s progresivnější levicí. Ačkoli v obou z nich našel postupem času mnoho blízkých přátel, podstatná část protichůdných táborů ho po celý život nešetřila osočováním a napadáním, převážně v tisku. Fuchs nakonec ve své obtížné pozici našel smysl jako zprostředkovatel. Martin C. Putna jeho funkci nazývá povoláním „budovatele mostu – mostu mezi katolickou komunitou a hlavním, tedy masarykovsko-liberálním proudem prvorepublikové kultury“.³ Vzápětí však dodává, že v této pozici se na duchovní scéně prvorepublikového Československa nacházel zcela osamocen.⁴ Robert Krumphanzl Fuchsovo myšlenkové východisko popisuje jako snahu o sjednocení protikladů a nalezení syntézy.⁵ V tomto smyslu interpretuje Fuchsovy myšlenky o unionismu nebo o sjednocení východní a západní Evropy.⁶

Vzhledem k více než bohaté Fuchsově publicistické a literární činnosti měl možnost ovlivnit mnoho lidí, díky čemuž patřil mezi významné osobnosti první republiky. V souvislosti s tím je zajímavé se podívat na jeho myšlenky, ve kterých se snažil propojovat své politické názory a katolické přesvědčení a vystupovat tak ve službách církve i státu zároveň. Nejvíce se toto spojení projevovalo v jeho teoriích o demokracii, kterou se rozhodl ve svých publikacích propagovat. Výzkum jeho názorů přispěje k hlubšímu pochopení jeho osobnosti a současně také doby, ve které žil.

Základna pramenů a literatury

V centru pozornosti stojí 20. a 30. léta 20. století, kdy se Fuchs nad problematikou politiky a náboženství zamýšlel nejvíce. Hlavní prameny tvoří vybrané Fuchsovy knihy

1 FUCHS, Alfred Dr.: *Můj poměr k levici*, in: Dnešek 1, 5. 3. 1931, č. 12, s. 360–364.

2 Osobnost Alfreda Fuchse zůstává zatím komplexně nezpracovanou, v minulosti se jím zabývali – Ctibor Mařan, viz MAŘAN (1946a), MAŘAN (1946b), FUCHS–MAŘAN (1948); dále Radomír Malý, viz MALÝ (1990); z novějších autorů a odbornějších přístupů Robert Krumphanzl, viz KRUMPHANZL (1998); Pavel Večeřa, viz VEČEŘA (2010); Jan Podlešák, viz PODLEŠÁK (2012); a Jan Stříbrný, viz STRÍBRNÝ (2016).

3 PUTNA (2010), s. 307.

4 Tamtéž, s. 306.

5 KRUMPHANZL (1998), s. 49–50.

6 Vychází přitom z následujících Fuchsových knih: FUCHS (1924); FUCHS (1927).

vydané v této době, ve kterých se zmíněného tématu dotýká: *Náboženství a politika* (1925), *Dnešní myšlenková krize* (1926), *Autorita* (1930), *Demokracie a encykliky* (1936), *Propaganda v demokracii a diktaturách* (1938) a *Kurs křesťanské státovědy* (1938). Ačkoli se Alfred Fuchs ve svých článcích a publikacích zaměřoval na několik různorodých témat, tato zdánlivě nesouvisějící témata často propojoval. To bohužel vedlo i k tomu, že své myšlenky z dřívějších knih v pozdějších knihách opakoval, spíše než aby je rozvíjel.⁷

Ze sekundární literatury zkoumající vztah katolických politiků první republiky k demokracii lze zmínit Michala Pehra;⁸ kritickým pohledem českých katolických intelektuálů, především novinářů a spisovatelů, na československou politiku a demokracii v období první republiky se věnoval Marek Šmíd.⁹ Jaroslav Šebek¹⁰ nastínil debatu o encyklice *Quadragesimo anno* a věnoval se blíže německým katolickým politikům. Obecněji k politickému katolicismu lze zmínit přehledové publikace Pavla Marka a Miloše Trapla.¹¹ O krizích demokracie ve třicátých letech pojednávají publikace Jana Němečka a Ivana Šedivého¹² a Josefa Harny.¹³

Zvolená metoda a výzkumné otázky

Příspěvek se snaží zodpovědět, jak se Fuchsova služba církvi a státu projevovala v jeho životě. Které osoby měly na jeho myšlenky o demokracii vliv? Stál vždy důsledně mezi dvěma stranami jako prostředník nebo se časem přiklonil k jedné ze stran nebo našel mezi stranami soulad? Byla pro něj jedna z nich důležitější? A uspěl jako budovatel mostu?

Článek je zpracovaný metodou případové studie, částečně využívající biografickou analýzu. Fuchsovým balancováním mezi státem a církví, pravíci a levíci, se zabývá ve dvou aspektech. První část stručně nastiňuje Fuchsovo východisko jeho složité pozice, které představuje jeho životní cesta a zapojování se do aktivit v obou táborech. Protože jeho snaha propojit oba tábory se projevovala především v jeho politických názorech, které konfrontoval s náboženským přesvědčením, analyzuje druhá část jeho obhajobu masarykovské demokracie z pozice katolického intelektuála, neboť právě na jeho vnímání demokracie je nejvíce patrná jeho snaha o nalezení styčných bodů. Analyzovány jsou vlivy Masarykova i křesťanského pojetí demokracie na Fuchse. Zároveň jsou rozebrány Fuchsovy pozdější názory ohledně stavovského státu.¹⁴

7 PUTNA (2010), s. 307.

8 PEHR (2007); PEHR (2008); PEHR (2014).

9 ŠMÍD (2008); ŠMÍD (2009); ŠMÍD (2012).

10 ŠEBEK (2001); ŠEBEK (2007).

11 MAREK (2011); MAREK-HANUŠ (2006); FIALA-FORAL-KONEČNÝ-MAREK-PEHR-TRAPL (2008); TRAPL (1990).

12 NĚMEČEK-ŠEDIVÝ (2010).

13 HARNA (2006).

14 Ačkoli Fuchs proslul jako publicista, tato studie se zaměřuje na jeho vydané publikace. V tisku se Fuchs ve 30. letech silně zabýval analýzou nedemokratických režimů v Německu, Rusku, Itálii a dalších státech a varováním před nimi (například *Křesťanská revue*, *Přítomnost*), dále přinášením zpráv o politicko-církevních událostech, převážně z Německa (nejvíce článků vyšlo v *Lidových listech*). Analýze demokracie

Fuchsovo východisko – mezi dvěma obry?

Myšlenková pozice Alfreda Fuchse byla ovlivněna mnoha faktory. Už od jeho studentských let bylo na jeho životě patrné zaujetí jak pro náboženství, tak pro podporu státu. Pro bližší porozumění jeho názorům je nutné se podívat na jeho život a na vlivy, které měly za následek jeho působení ve dvou strukturách. V následující části je stručně popsán Fuchsův život se zaměřením na jeho konverzi a osoby, které ho ovlivnily, přičemž je kladen důraz na styky Fuchse jak se státním prostředím (tzv. Hrad, pátečníci, státní tisk), tak s katolickým prostředím (František Kordač, Vatikán, katolický tisk). Rozebráno je také jeho členství v několika politických stranách.

Vlivy během studií a zlomový rok 1921

Fuchsova snaha patřit do dvou různých proudů se projevila už během studentských let. Během mládí díky svému původu začal do hloubky zkoumat židovství, postupně se však začal sblížovat také s katolickou církví. Sám uvedl, že jeho první konverze ke křesťanství proběhla už během studií na gymnáziu.¹⁵ Přesto se tehdy neměl odvahu ke křesťanství veřejně přihlásit a křesťanství dále zkoumal samostudiem. I přes svoji první konverzi neodmítnul svoje židovství, publikoval v židovském tisku a působil ve *Spolku českých akademiků židů*¹⁶.

Ve svém zápalu se rozhodl během studií na filozofické fakultě zapsat si přednášky z teologické fakulty a chvíli uvažoval i o kněžském povolání. Během studií byl ovlivněn přednášejícími Tomášem Garrigue Masarykem a Františkem Kordačem, tedy budoucím představitelem československého státu a budoucím představitelem katolické církve v Československu, které uváděl jako dva svoje hlavní vlivy v té době.¹⁷ S Kordačem ho později pojilo celoživotní přátelství.

Jednoznačně se pro konverzi rozhodl až v roce 1921, kdy se nechal pokřtít. Vstup do církve ho podle jeho slov vyvedl z životní krize, ve které se tehdy nacházel: „*Našel jsem svou záchranu v pevné, dogmatické víře.*“¹⁸ Po křtu byl nucen udělat ve svém životě mnoho radikálních změn, které doprovázely další komplikace. Přišel o stabilní živobytí, navíc jeho konverze byla propírána tiskem, což mu komplikovalo vstup do Československé lidové strany a katolického tisku. V některých skupinách byl přímo odmítán, hlavně u výrazně konzervativních katolíků, jak ostatně upozorňuje Putna: „*Je zřetelné, co ultramontánním katolíkům na Fuchsovi tolik vadilo: Byla to právě jeho strategie smířlivosti, ‚diplomatická‘ snaha*

samotné a její obraně se v tisku tak často nevěnoval, v tomto ohledu jsou nejpodstatnější jeho články vyšlé v revui *Moderní stát*. Viz: FUCHS (1937); FUCHS (1938c); FUCHS (1938d); FUCHS (1938e); FUCHS (1938f); FUCHS (1938g). Zde měl možnost přinášet delší, hlubší a odbornější výklady. Zároveň ve článcích často vycházel ze svých publikací, proto bylo od jejich hlubšího rozebrání zde upuštěno.

15 MALÝ (1990), s. 10.

16 Později přejmenovaný na *Akademický spolek Kapper*.

17 FUCHS (1930b), s. 61–62.

18 FUCHS (1930a), s. 7.

vycházet vstřícně liberalismu a moderní, civilní mentalitě.¹⁹ Těžké hledání dlouhodobých přátel mezi katolíky se projevovalo i o mnoho let později.

Jeho konverze ho ale nezměnila v tom, že by se přestal hlásit k levici.²⁰ Kvůli propírání jeho postoje k náboženství nebyl zdiskreditován jen na katolické straně, ale nepřijetí se dočkal i na levicové. Proto například ocenil pozvání do klubu pátečníků. „Musím říct, že jsem byl Karlu Čapkovi velmi vděčný, když mne roku 1928 pozval, protože bylo v době, kdy jsem velmi pociťoval svou izolaci. K pokrokovému táboru jsem nepatřil, katolický mě z největší části nechtěl.“²¹ Pokrokový tábor ho často odsuzoval za to, že se hlásil ke katolické církvi a vystupoval na její podporu, především ve člancích. Byl jimi označován za tzv. klerikála, kdy například nebylo doporučeno, aby působil ve službách Ministerstva zahraničních věcí, neboť by podle nich měl problémy se službou své vlasti, když svoji autoritu vidí jinde: „V polit. ohledu je p. dr. F. naivní – při tom je krajní klerikál, jehož nejvyšší autoritou jest – dle vlastního přiznání – papež.“²²

V roce jeho konverze nastává další výrazná událost v jeho pracovním životě. Jelikož se mu nedařilo získat stálou práci, rozhodl se nastoupit do tiskového odboru prezidia ministerské rady jako redaktor. V této práci setrval až do konce svého života a postupně se vypracoval až na odborového radu. Měl na starosti zpravodajství, především státní propagandu, neboť tiskový odbor zprostředkovával vztah mezi státem a veřejností skrze sdělovací prostředky. Díky této práci se rovněž stal dopisovatelem ze zahraničí a vládě tak mohl referovat o náboženských věcech díky svým kontaktům v církevních kruzích. Podle Krumphanzla diplomatické aktivity z Fuchse učinily jednoho z významných prostředníků mezi masarykovským Československem a Vatikánem.²³

Kromě práce v Tiskovém odboru začal později vyučovat na *Svobodné škole politických nauk*, na *Studiu Catholicu* a přednášet na *Akademických týdnech*. Postupně tak navazoval kontakty na obou stranách. Díky své práci přispíval do státních tiskovin, zároveň publikoval v katolických tiskovinách. Ve svých člancích i knihách se témata obou stran snažil propojit a navzájem je přiblížit oběma skupinám. Proto například knihy zaměřené na křesťanskou tematiku vydával v pokrokových nakladatelstvích a naopak.

Členství v politických stranách

Fuchsovo váhání a hledání svého místa se projevilo i na jeho členství v politických stranách. Během svého života dlouho nemohl najít stranu, jejíž program by mu plně vyhovoval, a několikrát stranu změnil, než nakonec zakotvil v *Československé straně lidové*.

V roce 1919, v době svého působení na Těšínsku, se i pod vlivem tamního dělnictva rozhodl vstoupit do *Československé strany socialistické*. V autobiografickém románu popsal,

19 PUTNA (2010), s. 308.

20 KRUMPHANZL (1998), s. 46.

21 ZÁVADA, Vilém: *Chvilka u Alfreda Fuchse*, in: *Rozpravy Aventina* 6, č. 9, 19. 11. 1930, s. 102–103.

22 Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR, fond III. sekce MZV – zpravodajská 1918–1939, kart. 30, Fuchs Alfred, dopis z 19. 10. 1925.

23 KRUMPHANZL (1998), s. 43.

že tehdy patřilo členství v politické straně k povinnostem řádného občana a že nad zvolením strany dlouze přemýšlel: „*Strany nesocialistické jej odpuzovaly, marxistou býti nemohl, protože přesvědčení jeho filosofické toho nepřipouštělo. Vybral si tedy druhou stranu socialistickou, ne proto snad, že by mu program této strany plně vyhovoval, ale proto, že v ní viděl největší možnost kulturní práce. Vstoupil tedy do ní právě proto, že byla tehdy programově dosti nevyjasněná.*“²⁴ Doufal, že právě v této straně nalezne „*možnost vytvořiti socialismus na jiném podkladě než marxistickém*“.²⁵

Ze strany vystoupil hned po své konverzi a doufal, že co nejdříve přestoupí do *Československé strany lidové*. Ovšem strana se k němu, stejně jako mnoho katolíků, stavěla rezervovaně a na jeho konverzi nahlížela skepticky. Až v roce 1923 mu bylo povoleno alespoň působit v lidoveckém tisku. Podle Kristýny Stupkové právě spojení s touto stranou mu umožnilo proniknout do diplomatických aktivit a dostat se do služeb prezidenta Masaryka.²⁶

Lidová strana byla během první republiky vnitřně rozpolcená, protože se v ní střetávala dvě politická křídla. České křídlo bylo pravicové a konzervativnější a nacházelo se v něm mnoho kritiků demokracie, naopak křídlo moravské bylo levicovější a více prodemokratické.²⁷ V roce 1929 se skupina okolo moravského poslance Antonína Čuříka²⁸ a jeho kolegů odborářů odtrhla a založila *Československou křesťansko-sociální stranu*, neboť se obávala, že lidovci spojenectvím s agrárníky příliš opouštějí svůj program.²⁹ Fuchs se hned v roce založení do strany díky svému sociálnímu citění přidal.³⁰ Ve stejném roce dokonce za stranu kandidoval a společně s Čuříkem dělal kampaň. Na rozdíl od Čuříka nebyla jeho kandidatura úspěšná. Zpětně zapojení do této strany hodnotil negativně. „*Pokládám za svou povinnost vůči veřejnosti učiniti tuto retrospektivu svých statí sociálně-politických tím spíše, že jsem se svého času v otázkách sociálně-politických značně angažoval a vystoupil dokonce jako kandidát poslaneckví na odbojné kandidátní listině posl. Čuříka. Dnes vidím, že to byl omyl. Podlehli jsem tehdy optickému klamu, že jde opravdu o revoltu celého odborového hnutí a pokládal jsem za povinnost státi na straně slabších. Vývoj mi ukázal, že nešlo o nic takového, že zůstalo při pouhém pokusu a že svoje názory sociálně-politické jsem nemusil měniti svého vztahu ke straně lidové, zvláště když zřejmě poměry vedou k tomu, že lidová strana bude musit svůj sociálně-politický charakter zdůrazňovat stále více a více.*“³¹

V úryvku je zřetelná také omluva vůči *Československé straně lidové*. V roce 1932 se totiž s ní opět sblížil díky zprostředkování Jana Jiřího Rückla³². V jejích podnicích už zakotvil

24 FUCHS (1930b), s. 225.

25 KRUMPHANZL (1998), s. 37.

26 STUPKOVÁ, Kristýna: *Alfred Fuchs*. Literární mapa německy píšících autorů z Moravy a Slezska. Dostupné z: <https://limam.upol.cz/Authors/Detail/2284>, citováno 8. 11. 2022.

27 PEHR (2008), s. 160.

28 Antonín Čuřík (1884–1953) byl český odborář, politika a publicista. Mezi lety 1920 a 1929 byl poslanec za ČSL, poté založil svoji stranu, za kterou se jako jediný dostal dvakrát za sebou do parlamentu.

29 PEHR (2008), s. 161.

30 PEHR (2007), s. 76.

31 FUCHS (1932), s. 76–77.

32 Jan Jiří Rückl (1900–1938) byl český podnikatel, politik a diplomat.

natrvalo. Ve třicátých letech se stal oporou českého demokratického křídla lidové strany kolem Jana Šrámka. Spolupracoval nejen s českými politiky, ale udržoval kontakty také s některými reprezentanty *Německé křesťansko-sociální strany*.³³

Masarykovská demokracie z milosti Boží

Nade všechny Fuchsovy různorodé činnosti převládala jeho novinářská praxe. Ta se proto výrazně odrazila v jeho publikacích o demokracii. Podle jeho názoru v demokratickém státu nemůže probíhat efektivní propaganda mířená na davы pomocí stručných a jasných hesel, jako v nedemokratických státech, ale musí probíhat spíše formou informování, přesvědčování, vzdělání a výchovy, a to nejen ve školách.³⁴ V tomto duchu psal své knihy. Cílem většiny Fuchsových knih bylo vzdělání široké veřejnosti, proto své texty pro knižní vydání psal či upravoval do populárně-naučného stylu. Šlo mu především o vysvětlení teorií vzniku demokracie a její obhajobu, do kterých zapojoval svoje názory. Ačkoli jeho základní pozicí bylo křesťanství, představoval i jiné teorie, a tímto způsobem osobitě kombinoval vícero pohledů. Především snažil vyjít vstříc oběma proudům – pohledu Hradu a pohledu katolické církve.

Vliv Masaryka

Alfred Fuchs se po vzniku³⁵ Československé republiky stal rázným obhájcem a propagátorem masarykovské demokracie. Jak už bylo zmíněno, Masaryk se pro Fuchse stal důležitou osobností už během jeho studií na Karlově univerzitě. I mnohem později velmi kladně hodnotil to, jak tehdy působil na studenty svými rozhodnými postoji v lidských otázkách.³⁶ Masaryk mu imponoval a často pro něj nacházel obdivná slova: „*Jako myslitel a politik jest Masaryk zjevem duchovně-politickým v nejlepším smyslu. [...] Ať jsme Masarykovými stoupenci nebo odpůrci [...] jisto jest, že jeho jméno jest úhelným kamenem, jehož neobejdeme a jemuž se nevyhneme.*“³⁷ V roce 1925 přeložil slavnostní německou hru *Matka legionářova* od Christiana Ehrenfelse, který ji napsal k Masarykovým 75. narozeninám. Důležitost Masaryka se dále také odráží na příkladu toho, že si Fuchs chtěl jeho podepsanou fotografii vystavit ve svém bytě hned vedle obrazu pro něj další významné autority – papeže

33 PEHR (2007), s. 76.

34 FUCHS (1938b), s. 45.

35 Už během války vyjadřoval svůj postoj k Rakousko-uherské monarchii „švejkováním“ při vojenské službě a později se svou kritikou netajil v článkách: „*Českoslovenští katolíci nemají naprosto žádné příčiny, aby uronily jedinou slzičku za starým Rakouskem, třebaže Rakousko vystupovalo okázale jako stát katolický. Tato okázalost byla vykoupena naprostým podřízením církve státu a vše, nač stůňou katolíci v republice, jsou choroby ze starého Rakouska.*“ FUCHS (1934), s. 2.

36 FUCHS (1930a), s. 7.

37 Tamtéž, s. 7.

Pia XI.³⁸ Na Masaryka Fuchs vzpomínal i v roce 1938, kdy v knize *Propaganda v demokracii a diktaturách* dokumentoval dny, které následovaly po jeho úmrtí. K Masarykovi se tedy Fuchs hlásil po celý život, a to i přes to, že se s ním v některých věcech neshodnul: „Nenalezl jsem v Masarykově díle posledního svorníku, jenž spojuje svět vědy se světem víry. Nevím, kde jsou spojeny oba sloupy, na nichž spočívá světový názor Masarykův: pozitivism na straně jedné a theism na straně druhé. Netvrdím snad, že onen svorník existuje. [...] Ale nenalezl jsem jej.“³⁹

Podle Vilinského byl Fuchs „jediným katolickým autorem, který se nacházel pod hlubokým vlivem Masarykovým, ale každý vliv vnitřně zpracoval.“⁴⁰ V tomto ohledu měl Fuchs mnohem blíže k prohradnímu křídlu v lidové straně, než ke katolickým spisovatelům a novinářům. K svému vztahu k tzv. Hradu se i otevřeně hlásil a v lidové straně také podporoval sociální program: „Sdíím s levicí její kladný poměr k t. zv. Hradu a její sociální reformism, jež pokládám za věc programu, nikoli jen taktiky a konstelace.“⁴¹

Podobně jako obdiv k Masarykovi se ve Fuchsových dílech objevuje chvála Edvarda Beneše. Fuchs hojně čerpá z jeho knih, hlavně z brožury *Psychologie politického stranictví*⁴². Byl pro něj vynikajícím vzorem propagandy demokracie nejen ve službách diplomacie na pozici ministra zahraničí, ale také později jako prezident díky cestám po republice, na kterých svými projevy vhodně působil na lid.⁴³ Fuchs byl také zastáncem probenešovské politiky v ČSL, kvůli čemuž se dostal v roce 1926 do sporu s jejím pravicovým křídlem.⁴⁴

Fuchsova křesťanská demokracie⁴⁵

Ve své obhajobě demokracie se Fuchs opíral na jedné straně o skupinu tzv. Hradu a na druhé straně o katolické učení o politice. Ačkoli se stavěl do role mediátora a snažil se tyto dva pohledy propojit a harmonizovat, z jeho názorů vyplývá dogmatické upřednostnění pohledu církve: „Věřím skutečně, že katolická církev má absolutní pravdu ve svém

38 Pro fotku se obrátil na svého známého Josefa Schieszla, pracovníka Kanceláře prezidenta republiky: „Mám k Vám prosbu, která se snad nebude zdát příliš neskromnou. Podepsal by mi pan prezident svoji fotografii, kdybych Vám ji poslal nahoru? Umístil bych ji ve svém soukromém bytě vedle podobizny Svatého Otce Pia XI.“ Národní archiv, fond Schieszl Josef, JUDr., kart. 5, č. fasc. 460, inv. č. 54, dopis Alfreda Fuchse Josefu Schieszlovi ze dne 7. 6. 1927.

39 FUCHS (1930a), s. 8.

40 VILINSKIJ, Valerij S.: *Rus se dívá na ČSR*, in: Literární noviny 5, č. 15, s. 6.

41 FUCHS, Alfred Dr.: *Můj poměr k levici*, in: Dnešek 1, 5. 3. 1931, č. 12, s. 360–364.

42 BENEŠ (1914).

43 FUCHS (1938b), s. 6.

44 FIALA–FORAL–KONEČNÝ–MAREK–PEHR–TRAPL (2008), s. 251.

45 Křesťanská demokracie je politická ideologie, která má kořeny v 19. století. Podle Hanse Maiera „vzniká tam, kde se záměry politického a sociálního katolicismu setkají s takovou filozofickou koncepcí dějin, která v demokracii spatřuje prozřetelnost státní a společenskou formu křesťanského věku, ale i nejbezpečnější záruku církevních svobod.“ Viz MAIER (1999), s. 20. Maier zároveň naznačil vágnost termínu, když jej přirovnal k politickému katolicismu, a konstatoval, že jde o pojem „obsahově nevyhraněný, může se spojovat s různými politickými směry a svou konkrétní tvář odvozuje od dané historické situace.“ Viz MAIER (1999), s. 18.

učení a proto nemohu vedle ní připouštět jiné názory jako rovnocenné.⁴⁶ Z toho důvodu do jejího učení nezasahoval, ani je více nerozvíjel, především jej parafrázoval a vysvětloval.⁴⁷

Z hlediska katolického učení vykládal původ moci státu: „*Moc Církve i státu pocházejí od Boha. Moc státu je od Boha jako původce řádu přirozeného. Každý z obou, Církev i stát mají různé cíle. Různé prostředky, různou podstatu a různé výsledky své činnosti. [...] obě jsou navzájem nezávislé.*“⁴⁸ Vznik státu Fuchs nepřímě přikládal opět Bohu, neboť podle něj Bůh stvořil člověka tak, aby tíhl k založení státu.⁴⁹ Neshodoval se tak s výkladem o původu moci z lidu, protože tvrdil, že i v demokracii všechna moc pochází od Boha, pouze mandát je získán hlasováním lidu. „*I když z křesťanského hlediska nevěříme, že všechna moc pochází z lidu a tvrdíme, že všechna moc pochází z Boha, není námitek proti tomu, aby nositelé moci byli určováni volbou. I když nezakládáme svobodu na rovnosti všeho, co má lidskou tvář, přece věříme, že práva mravně a rozumově vyspělého člověka je možno stále více rozšiřovat, neboť v každém člověku jest obraz Boží. Takové jest křesťanské odůvodnění demokracie.*“⁵⁰

Indiferentnost vůči státní formě je typická pro křesťanského učení. Fuchs toto zdůrazňoval a uznával, ale zároveň vyzdvihoval, proč zrovna demokracie církvi vyhovuje nejvíce. „*I když jest Církvi státní forma lhostejna, mohou katolíci, kteří jsou přesvědčenými republikány a demokraty, uvést pro demokracii zvláště to, že jistá základní práva lidská, dané Božím právem přirozeným, [...] tato základní práva, jež se shodují s demokratickými právy občana ve státě, plynou pro katolíky z přesvědčení, že každý člověk jest obrazem Božím.*“⁵¹ Podle Fuchse je dále katolíkům určitá forma státu bližší, pokud je stát řízen principy vázanými na křesťanské prvky.⁵² Tento jeho názor zůstal spíše jen v teoretické rovině, Fuchs koncepci neměl přesněji domyšlenou. Nepřikládal jasné řešení, jen doufal, že například křesťanská morálka by mohla zlepšit některé praktiky politiků.⁵³

Tezi o hlubším smyslu demokracie spojené s křesťanstvím převzal z myšlenek Masaryka.⁵⁴ Demokracie podle Fuchse musí mít vyšší etické odůvodnění, nejde v ní jen o vládu majority. Podobně od Masaryka čerpal Fuchs myšlenku o hledání všeobecné autority. Skutečnost, že lidé danou autoritu postrádají, podle Fuchse z velké části způsobilo tehdejší myšlenkovou krizi.⁵⁵ Tato autorita měla mít dle Fuchse sjednocující přesah, neboť v ní měli věřit a uznávat ji všichni lidé. Skrze svou víru viděl tuto autoritu v křesťanství, které obhajoval jako světonázor.

46 FUCHS, Alfred Dr.: *Můj poměr k levici*, in: Dnešek 1, 5. 3. 1931, č. 12, s. 360–364.

47 KRUMPHANZL (1998), s. 55.

48 FUCHS (1938a), s. 138.

49 Tamtéž, s. 62.

50 FUCHS (1938a), s. 40.

51 Tamtéž, s. 133.

52 Tamtéž, s. 27.

53 FUCHS (1925), s. 6.

54 „*Stát má hlubší smysl, než se to navenek jeví, v té směsici politických akcí a akciček. Stát má smysl duchovní, smysl mravní. Theoretikové státu starého vyjadřovali to formulí, že monarcha je z Boží milosti. Těsné spojení státu s církví bylo praktickým výrazem mravního smyslu státu. Věřím, že demokracie jako celý život jednotlivců a národů je z Boží milosti.*“ Citace z Masarykovy promluvy k desátému výročí Republiky, převzato z FUCHS (1930a), s. 56.

55 FUCHS (1926), s. 20.

Oproti Masarykovi Fuchs přišel s jiným pohledem na vztah teokracie a demokracie. Podle Fuchse, který opět vycházel z katolického učení, nejde o protichůdné pojmy. Pravý význam teokracie podle Fuchse spočívá v tom, že duchovní princip stojí výše než státní moc. Podle něj v tomto pojetí teokracie nestojí proti demokracii, ale je indiferentní vůči státní formě.⁵⁶

Stavovská demokracie

Ve třicátých letech s příchodem velké hospodářské krize a s tím související krize demokracie se Fuchs obracel ke stavovství v souhlasu s encyklikou *Quadragesimo anno*, jako mnoho jiných tehdejších intelektuálů. Encykliku vydal v roce 1931 papež Pius XI. na čtyřicáté výročí vydání *Rerum Novarum*. Nabídl v ní řešení tehdejší hospodářské, sociální i náboženské krize, které viděl ve vytvoření stavovského řádu.

Podle Šmída byl právě stavovský stát katolickými intelektuály promyšlen ze všech politických zřízení nejvíce.⁵⁷ Vzhledem k neurčitému definování křesťanských stavovských zásad a vytvoření stavů se výklad encykliky u jednotlivých intelektuálů lišil, někteří v encyklice viděli křesťanskosociální modernismus, jiní křesťanskou demokracii a velká část z ní odvozovala myšlenky vedoucí k fašistickému nebo také teokratickému korporativismu.⁵⁸

Na rozdíl od mnoha intelektuálů Fuchs zůstal obhájcem hradního křídla a v debatě ohledně výkladu encykliky zastával demokratický postoj. Fuchs podpořil v lidové straně frakci kolem Jana Šrámka, který ve stavovském státě viděl nebezpečí pro demokracii.⁵⁹ Ačkoli Fuchs kritizoval určité části Šrámkovy politiky, stal se mu ve 30. letech podporou, a nakonec Šrámkův vliv ve straně převážil.⁶⁰

Stavovství pro Fuchse představovalo možnost zajištění hospodářského vývoje, ale neviděl v něm východisko pro institucionální změnu formy státu.⁶¹ Částečné zásahy ovšem připouštěl, navrhol například stavovskou komoru, jež by nahradila tehdejší senát.⁶² Vytvoření stavů pro něj představovalo návrat k přirozenějším společenským vztahům.⁶³ Především zdůrazňoval rozdíl mezi stavovským státem a stavovským zřízením, které by podle něj mohlo být stále založeno na demokracii: „*Stavovství, jak jest líčeno v encyklice, se snese s každou spořádanou státní formou, tedy i s demokracií. [...] Socialism a liberalism jsou po této stránce více v rozporu s demokratickými principy, než křesťanské stavovství, neboť jejich*

56 FUCHS (1930a), s. 62.

57 ŠMÍD (2012), s. 177.

58 ŠMÍD (2009), s. 160–161.

59 Fuchs se shodl se Šrámkem, oba byli přesvědčeni, že katolická církev bude mít možnost se vyvíjet pouze v demokracii. Skupině kolem Šrámka se podle Trapla povedlo posléze přesvědčit většinu katolických činitelů, viz FIALA–FORAL–KONEČNÝ–MAREK–PEHR–TRAPL (2008), s. 185.

60 Tamtéž, s. 283.

61 ŠEBEK (2001), s. 380–381.

62 FUCHS (1936), s. 84.

63 Tamtéž, s. 9.

charakter je centralistický.⁶⁴ Fuchs se hlásil k názoru, že tehdejší krizi způsobil liberalismus a kapitalismus. Proto pro něj oba představovaly mnohem větší hrozbu než stavovství.

Ve třicátých letech Fuchs kritizoval jak krajní pravici, tak krajní levicí. Zároveň důsledně odmítl všechny tehdejší autoritativní státy, které se hlásily ke stavovství. „*Právě demokratická forma má schopnosti a možnost, aby proti jednostrannému individualismu liberalistickému a proti strohému kolektivismu sovětskému nebo nacionalistickému uplatnila svobodnou křesťanskou osobnost – křesťanský personalism.*“⁶⁵ Fuchs odmítal také diktatury s křesťanskými prvky, přičemž se odkazoval na zdůvodnění z pastýřského listu belgických biskupů: „*Diktatura, jež by znásilnila mínění příliš velkého množství občanů, by vzbudila příliš mnoho nenávisli a že jest tudíž pro katolíky politicky moudřejší, když budou svá práva hájit na půdě demokracie. Tím není řečeno, že demokracie jest jednou pro vždy formou více katolickou nebo více křesťanskou, než státní forma jiná.*“⁶⁶ Stavovskou přestavbu si představoval jako postupný proces zdola, ke kterému lidstvo dospěje samo přirozenou cestou.

V souvislosti s autoritářskými státy Fuchs často vyjadřoval obavy z davového efektu, tedy z nebezpečí zmanipulování mnoha lidí jednotlivcem. Z tohoto důvodu viděl důležitost v zapojení inteligence do politiky, aby nevířila „*kvantita nad kvalitou a nad demokracií demagogie*“.⁶⁷ Ovládání davů pro něj představovalo významné nebezpečí pro demokracii. Pravý vůdce měl mít podle Fuchse autoritu, aby nebyl pouze demagogem. Autoritu mohl získat jako odborník, nebo také zachováním mravnosti a hodnot: „*Problémem demokracie jest demokracie kvalitativní, doplnění pouhé kvantity kvalitou, mechanismu hlasovacího duchem. Právě proto, že demokracie méně zdůrazňuje prvky charismatické a větší důraz klade na osobní moment, jest třeba, má-li se udržeti, aby měla vysokou úroveň, pevnou víru v určitou stupnici hodnot, v závaznost povinností a v absolutnost mravního řádu.*“⁶⁸

Závěr

„*Není to duchaplný dialektický veletoč na intelektuální hrazdě, co provádím, když jsem se isoloval ve své posici mezi dvěma zákopy. Vím dobře, co chci a neměl bych nic proti tomu, aby to vždycky věděli i moji odpůrci i moji přátelé.*“⁶⁹ Ačkoli se Alfredu Fuchsovi nedá upřít snaha o propojení dvou protipólů, jako budovatel mostu uspěl pouze do určité míry. Pozici prostředníka nejlépe využil ve svém pracovním životě jako novinář a diplomat. Mimo jiné se díky tomu stal důležitou oporou prohradního křídla v lidové straně. Ani jeho pracovní život se však neobešel bez konfliktů na obou stranách, které vedly k odmítání jeho osoby a znemožňování jeho působení v pozici prostředníka. Vzhledem k tomu, že on sám útoky příliš neodrážel, nebyl jeho hlas slyšet tolik, jako hlas jeho kritiků.

64 FUCHS (1938a), s. 75.

65 Tamtéž, s. 132.

66 Tamtéž, s. 27.

67 FUCHS (1925), s. 5.

68 FUCHS (1930a), s. 64.

69 FUCHS, Alfred Dr.: *Můj poměr k levici*, in: Dnešek 1, 5. 3. 1931, č. 12, s. 360–364.

Ve svých myšlenkách o demokracii vycházel jak z katolické nauky, tak se opíral o myšlenky z jiného prostředí, především citoval T. G. Masaryka. K oběma stranám ale nepřistupoval stejně. Zatímco z idejí Masaryka vybíral, popřípadě doplňoval či si s ním dokonce dovolil nesouhlasit, katolickou nauku zachovával do posledního slova a při jejím výkladu byl velmi apologetický. Jak sám uznal, jiným názorům ani nemohl poskytnout stejnou důležitost jako katolickému učení. Jeho vztah k oběma stranám tedy nebyl vyrovnaný, katolická církev pro něj byla důležitější. Nedá se však říct, že by se plně přiklonil k jedné ze stran a druhou upozadil.

Svoje výhrady k demokracii nedával najevo kritikou politického systému, ale spíše hledal možnosti, jak spojením těchto dvou stran vytvořit lepší demokracii. Při hledání ideálního demokratického zřízení obrátil ve třicátých letech svou pozornost ke křesťanské demokracii a poté ke stavovství. Do svého pohledu na demokracii zařadil i prvky, které bychom dnes hodnotili jako nedemokratické. Na rozdíl od jiných tehdejších intelektuálů se však od demokracie neodvrátil, ale podpořil myšlenku stavovské demokracie. Nadto velmi kriticky hodnotil autoritářské nedemokratické režimy, a to i ty, které se hlásily ke křesťanství.

Prameny a literatura

Prameny nevydané

Národní archiv Praha, fond Schieszl Josef, JUDr.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR, fond III. sekce MZV – zpravodajská 1918–1939

Prameny vydané

BENEŠ, Edvard (1914): *Psychologie politického stranictví. Glosa k dnešním politickým událostem*, Praha. *Dnešek*

FUCHS, Alfred (1924): *Sjednocení církví (Unionismus)*, Praha.

FUCHS, Alfred (1925): *Náboženství a politika*, Praha.

FUCHS, Alfred (1926): *Dnešní myšlenková krize*, Praha.

FUCHS, Alfred (1927): *Panuroopa či Eurasie?*, Praha.

FUCHS, Alfred (1930a): *Autorita*, Praha.

FUCHS, Alfred (1930b): *Oltář a rotačka*, Praha.

FUCHS, Alfred (1932): *Na přelomu dějin? Výbor článků sociálně-politických*, Brno.

FUCHS, Alfred (1934): *Z boje o „modus vivendi“*. *Výbor článků církevně-politických*, Hradec Králové.

FUCHS, Alfred (1936): *Demokracie a encykliky*, Praha.

FUCHS, Alfred (1938a): *Kurs křesťanské státovědy*, Praha.

FUCHS, Alfred (1938b): *Propaganda v demokracii a diktaturách*, Praha.

Literární noviny

Moderní stát – Revue pro politiku, parlamentarismus a vědy státní
Rozpravy Aventina

Literatura

- FIALA, Petr – FORAL, Jiří – KONEČNÝ, Karel – MAREK, Pavel – PEHR, Michal – TRAPL, Miloš (2008): *Český politický katolicismus 1848–2005*, Brno.
- FUCHS, Alfred (1937): *Autoritativní demokracie*, in: *Moderní stát – Revue pro politiku, parlamentarismus a vědy státní X*, s. 42–45.
- FUCHS, Alfred (1938c): *Katolictví a demokracie*, in: *Moderní stát – Revue pro politiku, parlamentarismus a vědy státní XI*, s. 33–35.
- FUCHS, Alfred (1938d): „*Křesťanský režim*“ a „*křesťanský stát*“, in: *Moderní stát – Revue pro politiku, parlamentarismus a vědy státní XI*, s. 72–76.
- FUCHS, Alfred (1938e): *O státní suverenitě*, in: *Moderní stát – Revue pro politiku, parlamentarismus a vědy státní XI*, s. 235–240.
- FUCHS, Alfred (1938f): *Stát a člověk*, in: *Moderní stát – Revue pro politiku, parlamentarismus a vědy státní XI*, s. 172–175.
- FUCHS, Alfred (1938g): *Stát jako organismus*, in: *Moderní stát – Revue pro politiku, parlamentarismus a vědy státní XI*, 1938, s. 208–211.
- FUCHS, Alfred – MAŘAN, Ctibor (1948): *Křesťan a svět*, Praha.
- HARNA, Josef (2006): *Krize evropské demokracie a Československo 30. let 20. století: (srovnávací sonda)*, Praha.
- KRUMPHANZL, Robert (1998): *Alfred Fuchs (1982–1941). Mám postavení mezi dvěma zákopy*. Diplomová práce Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, Praha.
- MAIER, Hans (1999): *Revoluce a církev. K dějinám počátků křesťanské demokracie*, Brno.
- MALÝ, Radomír (1990): *Alfred Fuchs: muž dvojí konverze*, Brno.
- MAREK, Pavel (2011): *Čeští křesťanští sociálové: příspěvek k problematice programových a organizačních základů českého politického katolicismu v letech 1894–1938*, Olomouc.
- MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (edd.) (2006): *Osobnost v církvi a politice: čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, Brno.
- MAŘAN, Ctibor (1946a): *Cesta do Damašku*, Frýdek.
- MAŘAN, Ctibor (1946b): *Kniha o Alfrédu Fuchsovi*, Praha.
- NĚMEČEK, Jan – ŠEDIVÝ, Ivan (edd.) (2010): *Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století: hledání východisek*, Praha.
- PEHR, Michal a kol. (2007): *Cestami křesťanské politiky: biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*, Praha.
- PEHR, Michal (2008): *Československá strana lidová a její vztah k demokracii v sobě první Československé republice*, in: Pavel MAREK (ed): *Teorie a praxe politického katolicismu 1870–2007*, Brno, s. 152–168.
- PEHR, Michal (2014): *Chvála a kritika prvorepublikové demokracie*, in: *Historie – Otázky – Problémy* 6, č. 1, s. 120–134.

- PODLEŠÁK, Jan (2012): *Alfréd Fuchs – život a dílo*. Disertační práce Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy, Praha.
- PUTNA, Martin C. (2010): *Česká katolická literatura 1918–1945*, Praha.
- ŠTRÍBRNÝ, Jan (2016): *Dr. Alfred Fuchs – Kristův svědek a vyznavač*, in: *Universum* XXVI, č. 2, s. 40–43.
- ŠTUPKOVÁ, Kristýna: *Alfred Fuchs*. Literární mapa německy píšících autorů z Moravy a Slezska. Dostupné z: <https://limam.upol.cz/Authors/Detail/2284>, citováno 8. 11. 2022.
- ŠEBEK, Jaroslav (2001): *Encyklika Quadragesimo Anno a její recepce a vliv na katolické prostředí v zemích ve třicátých letech*, in: *Soudobé dějiny* 8, č. 2–3, s. 365–383.
- ŠEBEK, Jaroslav (2007): *Katolicismus a antidemokratická hnutí meziválečného období v Evropě*, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* 56 (C, Řada historická), č. C54, s. 53–66.
- ŠMÍD, Marek (2008): *Stavovský stát očima českých katolických intelektuálů v letech 1918–1938*, in: Pavel MAREK (ed): *Teorie a praxe politického katolicismu 1870–2007*, Brno, s. 184–193.
- ŠMÍD, Marek (2009): *Kritika demokracie z pozic českého katolického prostředí v letech 1918–1938*. Disertační práce Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha.
- ŠMÍD, Marek (2012): *Nepřítel První republika: Radikalizace skupiny českých politických intelektuálů v letech 1918–1938*, Chomutov.
- TRAPL, Miloš (1990): *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918–1938*, Praha.
- VEČEŘA, Pavel (2010): *Reflexe ekumenismu, katolického univerzalizismu a unionismu v díle Alfreda Fuchse*, in: Pavol MAČALA – Pavel MAREK – Jiří HANUŠ (edd.): *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, Brno, s. 392–405.

In the Service of Church and State? Alfred Fuchs' Attempt to Find Harmony Between Two Sides

The article deals with Czechoslovak journalist Alfred Fuchs and his reflection of his own position between the Catholic Church and Czechoslovak Republic. As a state press officer, he was close to the so-called Castle group and viewed his role as a speaker and promoter of democracy. On the other hand, as a strong Christian believer, his thoughts were influenced by the Church milieu. Analysing his books on the subject of democracy, it is distinct the Catholic ideas had a deep impact him as he elaborated on topics such as Christian democracy or corporate democracy in the 1930s. Through his texts he tried to serve as a mediator between the two sides which were not always in harmony. Eventually his dogmatism did not allow him to disagree with the Catholic Church, but he was willing to question the official state propaganda. Nevertheless, with the rise of dictatorial regimes, he refused to surrender to their ideas and became an important figure whose strong warning was widely heard.

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrázovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.